

ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ – БИТНИ ЕЛЕМЕНТИ ПОЈМА: ПРАВНЕ И КРИМИНОЛОШКЕ ОДРЕДНИЦЕ*

Александар Стевановић**
Институт за криминолошка и социолошка истраживања

* Научни рад је изведен из ауторове мастер тезе под називом „Везе организованог криминалитета са носиоцима власти” која је одбрањена у мају 2018. године на Универзитету у Београду.
** aleksandar.stevanovic993@gmail.com

ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ – БИТНИ ЕЛЕМЕНТИ ПОЈМА: ПРАВНЕ И КРИМИНОЛОШКЕ ОДРЕДНИЦЕ

Сажетак: Одређивање основних елемената појма организованог криминалитета нарочито је важно уколико се узму у обзир сви политички притисци и медијски утицаји који доводе до тога да се сама суштина појма катакд не може разлучити од предрасуда и усвојених схватања која нису научно утемељена. У настојањима да се дефинише организовани криминалитет, повезаност организованих криминалних структура са државним структурама се разматра као један од кључних елемената овог феномена. У том смислу је у раду „криминална симбиоза” организованог криминалитета и носилаца власти управо и означена као једна од најважнијих карактеристика организованог криминалитета која га одређује и разликује од појединих сличних облика организованог вршења криминалних активности. Одређивање главних својстава организованог криминалитета има вишеструко важну улогу у његовој превенцији, како када се ради о стратегијама и оперативном деловању репресивних органа државе, тако и када је реч о нормативном оквиру релевантном за ову материју. Коначно, важно је константно пратити тенденције у погледу феноменолошке димензије феномена што укључује и актере организованог криминалитета, будући да он као ретко која друга врста криминалитета има способност прилагођавања новонасталим друштвено-политичким и технолошким околностима, што утиче на

Кључне речи: организовани криминалитет, одређивање појма, кључни елементи појма, повезаност са државним органима.

Увод

Организовани криминалитет се у литератури наводи као један од „најконтроверзнијих појмова” који се користе у друштвеним наукама (Игњатовић, 2016:40), а разлози који иду у прилог оваквој тврдњи су бројни. Кључни међу њима, свакако су различита криминолошка и правна одређења, погрешне, а понекад и злонамерне медијске и политичке интерпретације, мистификација појма и што је чини се најваж-

није, обилата спрега државе са криминалним структурама на свим нивоима.

Све потешкоће правног дефинисања друштвених појава примећене су још у староримској правној мисли што је оличено у познатој сентенци *Omnis definitio in iure periculosa est*. То се посебно односи на феномене попут криминалитета који, како поједини криминолози наводе, као ретко који други друштвени феномен утиче на емоције што се касније одражава и на креирање става јавног мњења о сваком питању из сфере криминалне политике. Поред тога, појам „организовани криминалитет” није иницијално настао као производ научног разматрања, већ је свој садржај претходно добио у медијским приказима (Игњатовић, 2016: 42) што је услед дугогодишње праксе резултирало постојањем многих предрасуда и произвољних ставова. Организовани криминалитет и данас изазива велику пажњу медија који најчешће средствима информативног садржаја и филмовима пружају јавности разнолике приказе организованог криминалитета и његових актера, који у великом броју случајева нису засновани на било каквој емпиријски утемељеној основи, што представља отежавајућу околност у напорима да се организовани криминалитет еманципује од произвољних, а понекад и тенденциозно наметнутих схватања.

Према томе, ваљано и језички прецизно дефинисање је нарочито важно када се ради о криминалитету, посебно организованом, будући да се он сматра не само социјалним, већ и лингвистичким конструктом (Hess, Scherrer, 2003: 70). Недостатак јасних и опште прихваћених критеријума за дефинисање по правилу доводи до оштрих академских неслагања која касније имају реперкусије и на нормативном нивоу (Gounev, Bezlov, 2010: 23). За организовани криминалитет се може рећи да спада у динамичне категорије са тенденцијом мењања својих појавних облика (Мијалковић, Бајагић, 2012: 23), што отежава успостављање једне свеобухватне и адекватне дефиниције. Према томе, ваља имати на уму да се он не испољава на исти начин у сваком друштву, услед своје инхерентне динамичности и могућности брзог инфилтрирања у разне друштвено-политичке и економске токове и прилагођавања свог облика постојећим околностима (Бошковић, 1998: 1).

Одређивање појма

Најпре би ваљало поставити питање методолошког приступа, односно начина на који ће се организовани криминалитет кроз дефини-

цију одредити. Једна могућност је да се дефинише на што прецизнији и минуциознији начин. Он подразумева коришћење недвосмислених појмова, а веома често и набрајање конкретних делатности (кривичних дела) која потпадају под дефиницију организованог криминалитета попут проституције, илегалног промета дроге, коцкања, илегалне трговине оружјем и томе слично.¹ На тај начин се избегавају одређене нејасноће и размимоилажења, али се са друге стране ограничава и сам појам и онемогућава његово прилагођавање савременим облицима, тенденцијама и околностима. Џејмс Финкенауер (*James Finckenaauer*) примећује да таксативно навођење дела организованог криминалитета не може водити ка неком општем закључку (*Finckenaauer*, 2005: 64) што би требало да буде циљ научног проблематизовања теме. Са друге стране, флексибилније дефиниције могу одговорити изазовима прилагођавања, међутим оне отварају простор арбитрарности и подвођењу под организовани криминалитет много ширег спектра делатности и односа који не одговарају његовој природи. Проблем са прецизним одређивањем организованог криминалитета настаје и услед постојања многих сличних облика вршења криминалних активности, али и тешкоћа у прављењу дистинкција у односу на поједине кривичноправне институте (саучесништво).

Треба дакле, имати у виду да термин организовани криминалитет није у конзистентној употреби и да, иако га људи употребљавају свесно и циљано, немају увек исту асоцијацију на оно што би он требало да означава, на шта у свом раду упозорава и познати холандски аутор Клаус фон Лампе (*Klaus Von Lampe*).²

Од како је организовани криминалитет постао предмет системског академског изучавања, али и законског нормирања, развила су се бројна схватања уоквирена у дефиниције које истичу различите елементе као посебно значајне за одређивање језгра појма. Постоји одређени број аутора који је на становишту да повезаност организованих криминалних структура са државним апаратом и носиоцима власти није нужна за обављање активности које се могу подвести под организовани криминалитет, односно да та повезаност није нужно инхерентна појму организованог криминалитета (*Kinney*, 1996:134). Међутим, велики је број аутора који се слажу да управо, спрега са

1 Члан 282 бис Законика о кривичном поступку Шпаније примера ради таксативно наводи дела која се сматрају активностима организованог криминалитета и самим тим подлежу посебном кривичном поступку.

2 Више о томе: *Von Lampe K.* (2016), *Organized Crime: Analyzing illegal activities, criminal structures, and extralegal governance*, New York, p. 2.

државом чини важан елемент садржине појма организованог криминалитета, који га разликује од осталих сличних облика удруженог вршења криминалних радњи (Ђирић, 2005: 265). Наводи се тако да организовани криминалитет одликује повезаност оних који би требало да примењују закон са онима који желе да га изиграју (Eliot, 1952: 114). Признати италијански аутор Ђовани Фиандака (*Giovanni Fiandaca*) предлаже у својој дефиницији организованог криминалитета корупцију полицијских, судских и извршних власти, као један од конститутивних елемената појма, док руски аутор Виктор Лунев (*Виктор Лунев*) чак заступа поделу организованог криминалитета (привредног) на тржишни и на бирократски који није могућ без повезаности са носиоцима власти у друштву (Игњатовић, Шкулић, 2012: 91). Џејмс Њуел (*James Newell*) истиче да сама логика налаже да криминалне организације могу да егзистирају и развијају своју активност само уз успостављање веза са представницима државе наводећи стицање „фактичког имунитета” као њихов основни мотив за ту врсту повезивања³ (Newell, 2008: 39).

У покушајима да се потпуно и адекватно дефинише организовани криминалитет, истичу се поједине карактеристике које обликују појам садржински и формално. На првом месту, то је организованост групе која је и носећи стуб организованог криминалитета као појма. Нема сумње да је суштина организованости, поред поделе посла, и обезбеђивање организоване сарадње и заштите од стране државних структура. Даље, потребно је вршење континуиране привредне делатности, која има за циљ стицање профита, што организовани криминалитет сврстава у тип имовинског криминалитета. Остале карактеристике говоре о модусу остваривања примарног циља, који је како смо већ навели профитно оријентисан, а међу њима су најзначајније: неидеолошка заснованост организације (профит је једина идеологија), рационална примена насиља, тежња да се оствари висок степен друштвеног угледа и коришћење (злоупотреба) медија, као и повезаност са носиоцима власти. Овај последњи елемент је до те мере важан, да се сматра и једним од услова за егзистенцију организоване криминалне групе (Бошковић, 1998:9), а Доналд Креси (*Donald Cressey*) сматра да организовани криминалитет сву своју снагу црпи из директне или индиректне повезаности са државом (Cressey, 1969: 17). У том

3 Када је реч о нормативном одређивању организованог криминалитета, на том становишту је Кривични законик НР Кине из 1997. године који у чл. 294. даје дефиницију организованог криминалитета. Према тој одредби, он се састоји од три врсте радњи, а једна од њих је и заштита делатности организованих криминалних група од стране власти.

смислу, можемо закључити да организовани криминалитет подразумева извесни степен повезаности са носиоцима власти, који је најпре примећен у америчкој доктрини (Vold, 1958: 31) која уже схватање појма своди на успостављање веза са државним органима. Томе иду у прилог и резултати истраживања које је спровео амерички криминолог Вилијам Чемблис (*William Chambliss*) и том приликом закључио да град⁴ није под контролом Мафије, већ у њему главну реч води спрега пословних људи, политичара и функционера правосуђа коју је означио као „мрежу злочина” (Игњатовић, Шкулић, 2012: 41).

Организовани криминалитет је крајем прошлог и почетком новог миленијума, све више почео да поприма и транснационалну димензију, што иде у корак са актуелним процесом глобализације који добија на значају са урушавањем социјалистичког поретка широм света.⁵ Глобално тржиште и развој нових технологија су постали неизоставни елементи када је реч о навођењу важних карактеристика организованог криминалитета, тако да се данас у литератури може наићи на дефиниције дате од стране значајних аутора⁶ које организовани криминалитет примарно одређују као транснационалну криминалну активност.

Без обзира на академску шареноликост у одређивању појма и бројна концептуална неслагања, чини се да би се као најприхватљивија дефиниција организованог криминалитета могла узети она према којој је он: „врста имовинског криминалитета, а карактерише га постојање криминалне организације која обавља континуирану привредну делатност, користећи при том насиље и корупцију носилаца власти.” (Игњатовић, Шкулић, 2012:28). Чини се да је оваква дефиниција организованог криминалитета довољно прецизна и примењива, а опет и довољно свеобухватна што се позитивно одражава како на теоријска одређења појма, тако и на ефикасну примену закона.

Елемент организованости

За разлику од конвенционалног криминалитета, организованост у вршењу кривичних дела од стране организоване криминалне гру-

4 Ради се о америчком граду Сијетлу где је истраживање било спроведено.

5 Најпознатији међу њима су *Ernesto Savona* и *Gunter Kaiser*.

6 Овог концепта се данас држе УН и ИНТЕРППОЛ, као две значајне светске организације које креирају платформе за супротстављање организованом криминалитету.

пе је елемент који издваја такву групу. У литератури се наводи да без обзира на перцепцију организованог криминалитета од стане шире и академске јавности, оцена о организованости групе, па самим тим и квалификација криминалне групе, зависи од степена те организованости, те се онда на основу ње може утврђивати да ли се једна банда заиста може сматрати организованом криминалном групом или не (Newell, 2008: 24). Питање процене организованости групе је крајње комплексно и може варирати од случаја до случаја. Доналд Креси истиче да „одређену организованост испољавају чак и две другарице које одлуче да из продавнице украду какву ситницу.” (Cressey, 1972: 18). Имајући то у виду, јасно је колико је елемент организованости флуидан и како лако може бити злоупотребљен, најчешће од стране политичара који ће у зависности од потреба и ситуације, малу и релативно безначајну групу на „криминалном тржишту” окарактерисати као мафијашку, док су честе и сасвим супротне ситуације, када је политичка интенција таква да се мора минимизирати значај делатности оних који се према најширем јавном и академском консензусу, заиста могу сматрати припадницима организоване криминалне групе.

Организованост, како наводи Хаувард Абадински (*Howard Abadinsky*) пружа групи широк спектар могућности за извршења различитих кривичних дела, али са друге стране, може потенцијално бити и њена слаба тачка, будући да организација подразумева и учешће више лица у њој, што временом утиче и на потенцијално смањење неопходне кохерентности и тајности групе када њени чланови сукобе интересе или на било који начин ослабе везе међу њима (Abadinsky, 2016: 1).

Међутим, организациони аспект који подразумева дефинисање и поделу улога и посла унутар групе, континуитет чланства и развијену структуру групе, јесте битан елемент који дефинише организовани криминалитет. На истим позицијама је и важећи Кривични законик Републике Србије (даље: КЗ)⁷ који у члану 112. даје дефиниције како групе, тако и организоване криминалне групе. Тако у ставу 22. поманутог члана истиче се да групу чине „... најмање три лица повезаних ради трајног или повремениг вршења кривичних дела која не мора да има дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру.” Дефинишући организовану криминалну групу у ставу 35 истог члана, законодавац истиче да је она „... група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у

7 Кривични законик („Сл. гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016)

циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи.” Дакле, уочљива је разлика у квалитативним, а не квантитативним елементима организације, која је уједно и главна вододелница два појма. Из тог разлога сматрамо да је наш законодавац дефинишући појам организоване криминалне групе имао у виду њен мафијашки тип. То произлази отуд што у ставу 22. члана 112. КЗ дефинишући на негативан начин криминалну групу (не мора да има дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру), он заправо даје примат дефинисању организоване криминалне групе побројаним елементима који се у литератури везују управо за организовану криминалну групу мафијашког типа,⁸ а који недостају криминалној групи, те се она зато у нашем позитивном праву не сматра организованом, што даље има своје процесноправне последице.

Када је реч о организованом криминалитету мафијашког типа, ваља истаћи и то да се он углавном изједначава са устројством италијанских организованих криминалних група или њиховом америчком верзијом – Мафијом.⁹ Ипак, организовани криминалитет као термин је знатно шири и он би требало да обухвати сваку криминалну делатност (Лукић, 2017: 27) предузету од стране организација које немају сва својства иманентна организацијама мафијашког типа. На то упућује и једно истраживање које је спровео Клаус фон Лампе, којим се дошло до закључка, на основу анализе тржишта кријумчарења цигарета, да су главни актери у оквиру њега „мала предузећа” са једноставном структуром, као и појединачни „предузетници” (2003: 59). До истог закључка је дошла и Летиција Паоли (*Lettizia Paoli*), анализирајући тржиште кријумчарења и диловања дрога (Paoli, 2003: 20).

8 Члан 416 бис италијанског *Rognoni – La Torre Legge*, дефинишући организовану криминалну групу мафијашког типа, примера ради, помиње и обавезност чланова на потчињавање, а то даље имплицира висок ниво организованости и хијерархијског устројства што није својствено данашњим организованим криминалним група чија се дела махом могу подвести под „криминалитет белог оковратника” или корпорацијски криминалитет.

9 Уколико се термин Мафија напише великим почетним словом, онда се мисли на америчку криминалну групацију, супротно, ако се напише малим почетним словом, мисли се на било коју организовану криминалну групу мафијашког типа.

Однос према тероризму и терористичким групама

Велику пажњу у академским круговима завређује и разграничење организованог криминалитета у односу на тероризам. То се најпре може приписати постојању многих сличности између криминалних и терористичких група. Тако се у литератури, примера ради, истиче да италијанске и азијске организоване криминалне групе користе разна „спонзорства”, церемоније иницијације и помоћ „јатака” као што то чине и терористичке групе попут „Ал-Каида”. Терористичке групе такође имају потребу да нелегалне приходе убаце у легалне токове ради лакшег финансирања својих кампања и вршења агитације у друштву (Abadinsky, 2016: 13).

Такође, терористичке групе теже да у широј јавности пласирају позитивну слику о себи, називајући себе „борцима за слободу” у циљу задобијања што веће подршке за своје активности (Симеуновић, 2009: 28) чему такође теже и организоване криминалне групе кроз обезбеђивање разних спонзорстава, меценских подухвата, оснивања хуманитарних фондација, дародавствима и томе слично.

Конечно, корзиканска терористичка група ФЛНЦ или турски ПКК, као и многе друге, између осталог су познате по вршењу делатности организованог криминалитета у циљу обезбеђивања средстава за своје примарне, терористичке активности, а међу те активности, истакнута ауторка Луиз Шели (*Louise Shelley*) нарочито убраја крађу, кријумчарење и изнуду (Shelley, 2014: 12). Међутим, и многе *par excellence* организоване криминалне групе врше активности које се могу окарактерисати као типични терористички акти.¹⁰ Томе треба додати и чињеницу да су многе вође терористичких групација, након јењавања њихових активности наставиле своју криминалну каријеру на челу организованих криминалних банди. Такво стање ствари може довести до потпуне конфузије у покушају да се организовани криминалитет на прави начин, најпре одвоји од сличних облика криминалитета, а потом и дефинише на адекватан начин.

У поред наведених сличности, у науци су се профилисале тачке разграничења два појма, а оне се огледају у *методу*, *циљу*, али и *односу према власти*.

Када је реч о методу, тероризам прибегава експлицитном, али и економисаном насиљу (Симеуновић, 2009: 67) које има циљ да за гру-

¹⁰ Примера ради Земунски клан је 2008. године осуђен и за два терористичка акта учињена крајем 2002. године.

пу продукује што већи публицитет уз што мање коришћених средстава. Са друге стране, организоване криминалне групе такође се служе насиљем у жељи да кроз примену или претњу примене застраше конкуренцију на „криминалном тржишту”, упознају државне органе са насилничким потенцијалима и генеришу стање општег страха и несигурности. Поједини аутори помињу и тзв. „интерно насиље” (Јовић, 2013:54) које се примењује према члановима групе ради одржавања дисциплине унутар ње. Такво поступање је својствено свакако и терористичким организацијама, али је, чини се, чешће међу организованим криминалним групама (мафијашког типа), будући да оне у већој мери почивају, односно своју егзистенцију заснивају на хијерархијском устројству, односно да организовани криминалитет нужно подразумева групу (најчешће више од три лица), док тероризам може бити и индивидуални (Симеуновић, 2009: 84). Може се дакле закључити да је насиље инструмент, а не сврха и крајњи циљ активности организованог криминалитета.

Оно што разликује организоване криминалне групе од терористичких је то да оне и не желе примену насиља по сваку цену, будући да оно потенцијално оставља много трагова, изискује одређене потешкоће и може утицати на стварање негативног имиџа о групи у јавности, што она не жели, имајући у виду да јој то свакако отежава вршење редовних криминалних активности, које су пре свега профитне природе. Отуда се у науци о безбедности, организовани криминалитет и дефинише као неоружани облик угрожавања државне безбедности (Шаљић, 2015: 119). Ипак, организована криминална група која пледира да буде „успешна” мора имати потенцијал да насиље искористи за остваривање својих циљева кад год околности то налажу, само што ће за разлику од терористичких група, тежити да оно не поприми велики публицитет и због тога ће се често обраћати органима државе или представницима медија, који би требало да им обезбеде ефикаснији пут до зацртаног циља.

Могуће је приметити и постојање одређене правилности и пропорције у примени насиља од стране организоване криминалне групе у зависности од односа и веза са носиоцима државне власти. Наиме, што је веза са државним фактором јача то би требало да је коришћења насиља мање и обрнуто. Оваквом ставу би се могло приговорити да јака веза са државом омогућава организованом криминалитету све, па и неконтролисану примену насиља. Међутим, неопходно је имати на уму да оно када изађе из оквира нужно неопходног за организовану криминалну

групу, као и за носиоце државне власти који са њом „сарађују” постаје баласт, узимајући у обзир да насилнички злочин у свим деловима света изазива најжешћи отпор неформалне социјалне контроле. Отуда, уколико нема корупције, насиље тек онда постаје главни метод пословања организованих криминалних група који се у литератури означава и као несофистицирани метод (Beare, 1997: 160).

Ако говоримо о начину остваривања веза са конкретним носиоцима државне власти, за криминалну групу је оптимално да пронађе заједнички, пре свега економски интерес са њима, што се најчешће постиже поделом „плена”, корумпирањем и сличним методама, којима се обезбеђује дугорочна сарадња и одсуство жеље носилаца државне власти да евентуално ту везу прекину. Насупрот томе, могуће је и застрашивање представника државе применом насилничких метода у циљу обезбеђивања „подршке” државе за своје активности. Ипак, на тај начин се немерљиво повећавају шансе и мотивисаност носилаца државне власти да се такав вид односа прекине и разоткрије.

Када је у питању циљ, ствари се додатно кристалишу, те можемо говорити да организоване криминалне групе и терористичке групе имају дијаметрално супротан циљ деловања. Циљеве терористичких група обликује идеологија (Hoffman, 2006: 229) или неки „виши циљ” (попут слободе) којим су оне вођене. Супротно томе, организоване криминалне групе у свом деловању нису мотивисане, како то наводи Хаувард Абадински, социјалним доктринама, политичким уверењима и идеологијом. Такође, када говори о синтетичким карактеристикама организованих криминалних група, Стивен Малори (*Stephen Mallory*) на првом месту истиче неидеолошку основу организованог криминалитета (Mallory, 2012:9). Према томе, произлази да су мотив и циљ организованог криминалитета стицање профита, односно да се управо новац и профит могу означити као његова идеологија.

Однос према држави и њеним органима коначно и дефинитивно одваја два појма на недвосмислен начин. На том становишту је и Мићо Бошковић (1998: 53) када критикује научне концепције које савремени тероризам третирају као облик организованог криминалитета, наводећи да нема никакве логике да држава пружа било какву заштиту и помоћ терористичким организацијама за обављање њихових активности на својој територији, јер би таква „политика” услед карактеристика терористичких активности и друштвених консеквенци које оне производе, угрозила и позицију носилаца државне власти, што би се манифестовало губитком подршке грађана (популарно,

падом рејтинга). Са друге стране, активности организованих криминалних група могу обезбедити корист не само за себе већ и за државу, што јасно указује на потпуно различиту перцепцију организованог криминалитета од стране државе када је евентуална „сарадња” у питању, него што је то случај са терористичким групама.

Организовани криминалитет ће зарад постизања својих профитно усмерених циљева тежити да од државе добије заштиту и, како се то у науци често истиче, „фактички имунитет”, а неретко и директну помоћ. Дакле, организованим криминалним групама одговара *status quo* у односима према држави, што им даје могућност да врше своје активности, док тероризам настоји да га прекине и државну власт потпуно сруши и промени је према својим нахођењима. Сликвито објашњење ових релација даје Ђорђе Игњатовић када каже да се „тероризам може упоредити са ласицом која када уђе у кокошињац настоји да све унутра поједе и уништи, док се организовани криминалитет може посматрати као пијавица која тежи да се накачи на организам и из њега црпи све оно што би му могло бити од користи и функционише паралелно са њим”.

Организовани криминалитет и криминалитет белог оковратника

Могућа су одређена термилошка преплитања и нејасноће када је реч о односу организованог криминалитета и „криминалитета белог оковратника”, узимајући у обзир да се ради о врстама имовинског криминалитета у коју се сврставају оба појма.

Едвин Сатерленд (*Edwin Sutherland*), који је почетком 30-тих година XX века у науку увео појам „криминалитет белог оковратника” није правио разлику између два појма. Међутим, постоје аутори који су на супротним становиштима, односно који тврде да разлика ипак постоји. Тако се у литератури може пронаћи да криминалитет белог оковратника не подразумева спремност на олако вршења насиља као „преговарачког аргумента” који класични организовани криминалитет лакше користи (Fijnaut, 1998: 67). Како наводи Лари Сигел (*Larry Siegel*) разлика се може успоставити уколико се узме да криминалитет белог оковратника представља вршење кривичних дела од стране лица која су иницијално била легалном у бизнису, али се у датом моменту одлуче да прекрше закон, док организовани криминалитет

подразумева нелегалне активности од самог почетка, тј. иницијално. Ипак, како је једна од важних карактеристика организованог криминалитета инфилтрирање у легалан бизнис, веома је тешко направити јасну и прецизну дистинкцију у односу на криминалитет белог оковратника.¹¹ Познати холандски криминолог Петрус ван Дајн (*Petrus Van Duynе*) чак поставља питање научног и практичног значаја повлачења оштре границе и прављења разлике између криминалитета белог оковратника и организованог криминалитета.

У доктрини пак преовлађује став да јасна разлика између два појма постоји и да се она заиста огледа у легалности, односно илегалности пословања које је карактеристично за организовани криминалитет. Међутим, чини се да је прављење поменуте дистинкције више академско-теоријског карактера, но што има одређени практични значај, будући да готово сва изучавања организованог криминалитета, али и емпиријски показатељи указују да он тежи инфилтрирању у легалан бизнис, што свакако два облика криминалитета приближава до нивоа преклапања и подударања. Нарочито је за друштва са слободним тржиштем и либералном економијом као данас доминантним моделом, карактеристично повлачење паралеле између привредног криминалитета и корпорацијског криминалитета, као подврсте криминалитета белог оковратника и организованог криминалитета.

Коначно, како се наводи у оквиру једног истраживања Центра за демократске студије (Gounev, Bezlov, 2010: 64), најновије тенденције у дефинисању организованог криминалитета и одређивању обима и врсте криминалне делатности коју он подразумева иду ка томе да се оним традиционалним као што су послови са дрогом, проституција, трговина људима и слично, додају и кривична дела која су карактеристична за криминалитет белог оковратника попут пореских утаја, изигравања правила о јавним набавкама, проневера и финансијских превара.

Организовани криминалитет као подврста имовинског криминалитета

На основу претходних покушаја дистинкције организованог криминалитета од појединих сличних појмова, а нарочито када он у знат-

¹¹ На то указују у свом коауторском раду Никос Пасас (*Nikos Passas*) и Дејвид Нелкен (*David Nelken*), а сличног става су и Зорица Мршевић која организовани криминалитет означава као посебну врсту предузећа, односно Едвин Сатерленд и Доналд Креси који у свом заједничком раду наводе да се мафија може изједначити са привредним предузећем.

ној мери коинцидира са политиком и носиоцима државне власти, могуће је размотрити организовани криминалитет и у светлу односа имовинског и политичког криминалитета. Уопште речено, политички криминалитет подразумева чињење кривичних дела из идеолошких разлога и сматра се једним од најстаријих типова криминалитета (Schafer, 1971: 380).

Криминолошка наука је данас сагласна да се дела политичког криминалитета могу предузимати против државне власти и њених институција, али и да оне саме могу чинити велики број кривичних дела (Hagan, 2008: 356). Историјски посматрано, ситуација није одувек била таква, будући да се све до друге половине XX века сматрало да дела политичког криминалитета могу бити уперена само против владе, односно државе (Игњатовић, 2015: 27), што и не треба да чуди када се узме у обзир историјски аспект развоја друштва и политике. Међутим, развој криминологије и проматрања политичког криминалитета проширује традиционални појам политичког криминалитета и на дела која се у литератури означавају као злочини власти, а своде се на злоупотребу моћи коју држава поседује.

Амерички криминолог, Вилијам Чемблис, је 1988. године инаугурисао у криминологију и појам „организовани криминалитет државе”. Може се на овом месту поставити питање, да ли криминалитет државе нужно подразумева организовани криминалитет, узимајући у обзир организациони услов (бројност, хијерархија, структура, подела послова и улога...) који држава свакако испуњава. Ипак, на ово питање требало би одговорити одрично, тј. констатовати да криминалитет државе и организовани криминалитет државе нису нужно синоними. То најпре због чињенице да држава предузима и многе друге криминалне активности које традиционално не потпадају под појам организованог криминалитета. Примера ради, тероризам за који Френк Хаган (*Frank Hagan*) каже да је оваплоћење политичког криминалитета (Hagan, 2008: 356) често бива коришћен од стране државе, зарад остваривања одређеног политичког или идеолошког циља.

Довољно је поменути злочине геноцида, етноцида или апартхејда који немају никакав профитно-економски циљ који је иманентно организованом криминалитету, већ искључиво политичко-идеолошки. Све то указује да држава може вршити дела која у својој основи спадају у категорију политичког криминалитета и поткрепљује тврдњу да организовани криминалитет државе није нужно и организовани криминалитет који се за потребе ове компарације може окарактерисати

као класичан. У том смислу, можда је и најбоље користити термин „од државе организован криминалитет” да не би долазило до неадекватног синонимског поистовећивања. Помињани Вилијам Чемблис „криминалитет организован од стране државе” дефинише као кривична дела (дакле залаже се за концепцију злочина као акта кршења кривичних закона) која изврше представници државе и њене власти приликом вршења својих јавних овлашћења, што је значајно шири појма од класичног организованог криминалитета (Chambliss, 1989: 184).

Треба међутим имати у виду да држава итекако врши и дела класичног организованог криминалитета попут кријумчарења дроге, трговине оружјем противно позитивним прописима, а у циљу стицања нелегалног профита. Понекад држава сама може организовати такве активности, најчешће преко тајних и обавештајних служби, али често успоставља и „сарадњу” са структурама организованог криминалитета, што представља вид снажне повезаности организованих криминалних група са носиоцима државне власти на једном вишем нивоу, него што је то случај када се у оквиру организованих криминалних група „посао” и осмисли и спроводи, док држава има улогу да обезбеди да се пут од идеје до реализације спроведе без потешкоћа. Без обзира на субјект, може се закључити да политички криминалитет карактерише објекат напада, а то је државно уређење или политички систем.

Са друге стране, имовински криминалитет или економски, како га Лари Сигел назива, а у који се убраја и организовани криминалитет имајући у виду профитно усмерен циљ организованих криминалних група, уперен је против нечије имовине и то у циљу прибављања себи или трећем лицу одређене имовинске користи. Интересантно је да је у једном свом извештају *Federal Bureau of Investigation* – FBI дефинисао имовински криминалитет као узимање (неовлашћено прим.аут.) нечије имовине без примене силе или претње примене исте. Таква дефиниција са правом није прихваћена у науци, па ни у легислативи (отуда и кривично дело разбојништва примера ради).

Намерно уништавање имовине без тежње ка стицању користи од ње (њеном искоришћавању на било који начин) се сматра вандализмом (Nash, 1992: 72) а њему као циљу организовани криминалитет никада не стреми. Организоване криминалне групе могу вршити акте вандализма једино као средство за застрашивање које треба да им омогући остваривање крајњег циља, а то је како смо претходно истакли, економска добит.

Појам политичког криминалитета се у криминолошкој науци сматра приличном флуидним и релативним имајући у виду да се у најши-

рем смислу, према ставу појединих аутора, сва кривична дела могу сматрати политичким будући да су у законима и прописана као таква, управо да би се на тај начин одбранио систем вредности владајуће политичке опције (Schafer, 1971: 380). Као пример, у литератури се наводи да се у СССР и пљачка банке (што би спадало у имовински криминалитет) могла сматрати политичким кривичним делом, будући да се предузимала против економске институције државе која је део политичког система, што је представљало својеврсни напад на државу. Такође, писци који се баве Античким периодом, наглашавају да се било која врста криминалитета против припадника више класе, заправо сматра политичким криминалитетом (Alston, 1995: 92).

На комплексан однос између имовинског и политичког криминалитета указују и поједини аутори, попут Влада Камбовског који истичу да је циљ организованих криминалних група заправо остваривање економске, али и политичке моћи. Момчило Грубач (2009: 701) помиње освајање друштвене моћи и државне власти као циљ организованог криминалитета, док Зоран Стојановић (1990: 63) наводи да организовани криминалитет као структура, обухвата и друге форме криминалитета, а међу њима и политички. То указује да су дела политичког и имовинског криминалитета често испреплетана и то највише у тачки коју називамо организовани криминалитет и из тог разлога је важно пажљиво размотрити интеракцију ове две врсте криминалитета у контексту разматрања о организованом криминалитету.

Чини се да је најбољи критеријум за разликовање политичког од имовинског криминалитета и поред многих преплитања, објекат напада, тј. да је главни циљ организованог криминалитета пре свега економске природе. Уколико се пође од те чињенице не би било исправно тврдити да је остваривање политичке моћи крајњи циљ организованог криминалитета. Могло би се рећи да је остваривање политичке моћи за организовани криминалитет средство, а не циљ, будући да она за чланове организованих криминалних група подразумева могућност да се издејствују одлуке које би им ишле у корист и олакшавале вршење криминалних делатности.

Оно што је карактеристично за организовани криминалитет је да он жели политички утицај и уплив у политику само у оној мери која му је потребна да задовољи своје „пословне” аспирације. Тако, уколико се одређена криминална група тренутно бави шверцом дувана, имаће интерес да оствари утицај у домену царинске политике, акциза и у областима које директно могу помоћи несметан шверц дувана и

његово пласирање на тржиште. Са друге стране, та иста група, по правилу, неће марити за однос политике према људским и мањинским правима, социјалним правима, тржишту рада, подизању наталитета итд., јер би у супротном била изложена већим финансијским трошковима и већем ризику да се њено постојање и пословање осујети. Наравно, то не утиче на чињеницу да организована криминална група увек тежи утицају на органе правосуђа. Према томе, организовани криминалитет иде ка неформалном и што је могуће тајнијем политичком утицају у оквиру граница до којих сеже његов пословни интерес који се увек односи на економску добит.

Закључак

Организовани криминалитет представља друштвени феномен за који се са пуним правом каже да има онолико тумачења и схватања колико има и аутора који о њему пишу. Међутим, зарад ваљаног разумевања појма, што би у крајњој линији требало да води и адекватнијим нормативним решењима, пожељно је назначити оне елементе или карактеристике које чине само језгро његовог појма.

У том смислу закључујемо да главне карактеристике организованог криминалитета указују да он почива на успостављању кооперативног и „пословног” односа са државом и њеном политичком елитом. Међутим, као што он своје циљеве тешко може остварити без учешћа државних структура, тако и оне проналазе свој интерес у повезивању са криминалом. Разлози повезивања леже у прагматичности, а не у етици и осећању лојалности или одговорности једних према другима. Повезаност са државом и њеном политичком елитом може се сматрати основном претпоставком за постојање и функционисање организованих криминалних група, на шта упућују емпиријски показатељи добијени историјском и компаративном анализом организованог криминалитета.

Поред тога, важно је размотрити и поједине правне институте попут саучесништва, као и облике организованог вршења кривичних дела сличне организованом криминалитету, будући да се на тај начин пружа ваљана појмовна основа за креирање оптималне криминалне политике и потом ефикаснију примену законских прописа, а све у циљу сузбијања организованог криминалитета као изражено негативне друштвене појаве.

Коначно, неопходно је имати у виду и чињеницу да је организовани криминалитет динамична категорија са „камелеонском” способношћу прилагођавања новим друштвено-политичким, па и технолошким околностима, што додатно указује на потребу за његовом адекватном концептуализацијом и утврђивањем њему инхерентних елемената и односа.

Литература

- Abadinsky H. (2016), *Organized Crime, Eleventh Edition*, Cengage Learning, Boston.
- Alston R. (1995), *Soldier and Society in Roman Egypt: A Social History*, Routledge, London.
- Beare M. (1997), Corruption and Organized Crime: Lessons from History -in: *Crime, Law and Social Change*, 28.2, 155–172.
- Chambliss W. (1989), *State –organized crime – The American Society of Criminology*, 1988 Presidential Address, Criminology, no. 2.
- Cressey R. D. (1972), *Criminal Organization*, Heinemann, London.
- Eliot M.A. (1952), *Crime in Modern Society*, Harper and Brothers, New York.
- Fijnaut C. et al. (eds.) (1998), *Organized Crime in the Netherlands*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Netherlands.
- Gounev P., Bezlov T. (2010), *Examining the links between organised Crime and Corruption*, Center for The Study of Democracy.
- Hagan F. (2008), *Introduction to Criminology: Theories, Methods, and Criminal Behavior, Sixth Edition*, Sage Publications, USA.
- Hoffman B. (2006), *Inside Terrorism – Revised and expanded edition*, Columbia University Press, New York.
- Kinney J.C. (1966), *Constructed Typology and Social Theory*, New York.
- Mallory S. (2012), *Understanding Organized Crime, Second Edition*, Mississippi University, Mississippi.
- Nash J.R. (1992), *Dictionary of Crime*, London.
- Newell J. (2008), Организовани криминал и корупција: случај сицилијанске мафије – у: Феудализам у новом обличју – огледи о клијентелизму, корупцији, организованом криминалу и покушајима реформе (van Duynе, Donati, S., ur.) у преводу Немање Ненадића, 23–53, Организација за европску безбедност и сарадњу – Мисија у Србији, Београд.
- Paoli L. (2003), The invisible hand of the market: the illegal drugs trade in Germany, Italy and Russia -in: *Criminal Finances and Organising Crime in Europe, 19–40*, (van Duynе P., von Lampe K., Newell J., ed.), Wolf Legal Publishers, Nijmegen.
- Schafer S. (1971), The Concept of the Political Criminal – in: *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, vol. 62 no. 3, 380–387, Northwestern University School of Law.
- Shelley L. (2014), *Dirty Entanglements: Corruption, Crime, and Terrorism*, Cambridge University Press, New York.

- Vold G. (1958), *Theoretical Criminology*, Oxford University Press, New York.
- Von Lampe K. (2003), Organising the nicotine racket. Patterns of criminal cooperations in the cigarette black market in Germany – in: *Criminal Finances and Organising Crime in Europe*, 41–65 (van Duynе P., von Lampe K., Newell J., ed.), Wolf Legal Publishers, Nijmegen.
- Грубач М. (2009), Организовани криминал у Србији – у: Зборник радова Правног факултета у Сплиту.
- Игњатовић Ђ. (2015), Криминалитет државе – у: Казнена реакција у Србији В део (Игњатовић Ђ. пр.), 25–47, Београд.
- Игњатовић Ђ. (2016), Изучавање организованог криминалитета – у: Ревизија за криминологију и кривично право, VII по. 3, 39–63, (Стојановић З., ур.), Београд.
- Игњатовић Ђ., Шкулић М. (2012), Организовани криминалитет – друго издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд.
- Јовић В. (2013), Организовани криминалитет и његово сузбијање, Институт за упоредно право, Београд.
- Лукић Н. (2017), Криминалитет компанија – докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд.
- Мијалковић С., Бајагић М. (2012), Организовани криминал и тероризам, књига III, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
- Симеуновић Д. (2009), Тероризам (Општи део), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд.
- Симеуновић Д. (2009), Тероризам (Општи део), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд.
- Стојановић З. (1990), Организоване форме криминалитета – у: Безбедност и друштвена самозаштита 5/1990, 62–71.
- Ђирић Ј. (2005), Држава и организовани криминал, – у: Социолошки преглед, XXXXIX по. 3, 265–291 (Трипковић, Г., ур.) Београд.

ORGANIZED CRIME – KEY ASPECTS: LEGAL AND CRIMINOLOGICAL CONSIDERATIONS

Aleksandar Stevanović
Institute of criminological and sociological research

Summary

In this paper the author speaks about the key aspects of organized crime pointing on it's main characteristics. Clear definition of terms is important especially when it comes to phenomena such as organized crime, which are subject to different perceptions due to many circumstances.

In light of this, Science should offer appropriate solutions that would overcome the ingrained prejudices made by the media and politics. Linkages between organized crime and political elites should be regarded as a main element in order to define organized crime. It is indisputable that regardless of the country system, organized crime seeks protection and cooperates with the authorities in order to effectively carry out its activities. The author underlines distinction of organized crime in relation to other similar legal institutions and other forms of joint commission of offenses. Finally, bearing in mind that organized crime is a dynamic social category, constant monitoring of its tendency is necessary for its proper understanding and adequate suppression.

Keywords: *organized crime, the key elements of the concept, the connection with the state authorities.*